

På Spåret: vart är svensk skogsnäring på väg?

Sten B. Nilsson

Januari 15, 2018

På Spåret: vart är svensk skogsnäring på väg?

Sten B. Nilsson

Januari 6, 2018

0. Inledning

TV programmet På Spåret: vart är vi på väg? är ett av landets mest populära frågeprogram. Detta inlägg om svensk skogsnäring är en analog till TV programmet. Du får stegvis ett antal beskrivningar över svensk skogsnäring och för varje steg blir därmed informationen om näringen fylligare och fylligare och när Du tror att Du har det rätta svaret på vart näringen är på väg skickar Du Ditt svar till Bengt Ek på Skogen - bengt@skogen.se . Ett pris för rätt svar kommer att utdelas. Det gäller således att vara först till kvarn.

Det är otvetydigt så att det går väldigt bra för svensk skogsnäring just nu. Rubrikerna talar om 'Svensk skog i full ekonomisk blom', 'Marknaderna sväljer allt', 'Lönsamheten i sågverken har inte varit så bra sedan 2007', 'Starka resultat och ljusa marknadslägen för massa- och pappersindustrin', 'Skogens ekonomiska betydelse har aldrig varit större', 'Skogen växer dramatiskt i betydelse', 'Svindlande möjligheter på Kinas trämarknad', 'Skogen har en mycket ljus framtid', etc.

Det är onekligen så att vi är i eller är på väg in i en global högkonjunktur med nästan obegränsade avsättningsmöjligheter för de flesta skogsindustriprodukter till mycket goda priser och till extremt gynnsamma växelkurser för svensk skogsindustri vad gäller dollar, euro och sterling. Detta gör att industrin också har låga virkeskostnader räknat i utländsk valuta och är uttalat konkurrenskraftig. Förutsättningarna är sådana att om man inte tjänar rejält med pengar i skogsindustrin nu så kommer man aldrig att göra det. Dessutom investeras det kraftigt i skogsindustrin som det inte gjorts på många år. (Även om investeringarna i själva verket inte är så offensiva som det verkar i pressreleaser. Södras nya massaproduktion ersätter nedlagd produktion i Norge. Östrand hade ryggen mot väggen och hade inte något annat val än att öka massaproduktionen. Billeruds och Södras investeringar i Gruvön och Mörrum var tvingande av obsoleta teknologier). Hur som helst, allt är frid och fröjd och alla hade kul i jul.

Men samtidigt är det någonting som gnager och jag tror Bernt Hermansson, Skogsentreprenörerna har i en debattartikel i Skogen i december 2017 satt fingret på detta. Med ovanstående förhållanden skulle näringen utstråla framtidstro, entusiasm och jävlar anamma. Hermansson hävdar att så inte är fallet utan näringens ledarskap förmår inte skapa arbetsglädje och att stimulera utvecklingen av medarbetare. Förtroende och samarbetsvilja saknas i näringen. Detta tyder på att något är fel på andan i skogsnäringen eller dess ande. Är detta ett resultat av att av Europas mest demokratiska samhälle har drastiskt också utvecklats till ett av de mest utpräglade individualistiska samhällena? (Diskrimineringsombudsmannen, december, 2017). Eller är det så att näringen är osäker om framtiden eller är rädd att det nuvarande systemet är dopat och att det kommer drastiska förändringar och näringen kommer att behöva tas in på rehab längre fram längs vägen?

1. Det Nationella Skogsprogrammet: 'Näringsdepartementet på dekis...'

Tanken med det nationella skogsprogrammet var att förbereda svensk skogsnäring långsiktigt för en snabbt föränderlig och alltmer komplex omvärld och en kraftigt ökad global konkurrens. Grundidén med programmet var att se till helheten, öka förståelse för skogens betydelse i samhället, stärka skogsindustrins konkurrensförmåga i den nya bioekonomin, bättre tillvarata skogens miljö-, sociala- och kulturella värden och mobilisera för en ökad samsyn på näringen.

Skogsstyrelsen gjorde en analys av intressenternas förväntningar på skogsprogrammet och man konkluderade: att hela svenska samhället bör vara delaktigt i att skapa en världsledande skogsnation, skapa en nationell samling kring skogsresurserna, skapa en samsyn mellan näringens olika intressenter, utgöra en plattform för uthållig tillväxt, bibehållande och förbättring av miljö- och sociala värden (med andra ord vad är uthålligt skogsbruk?) och näringen utgöra en central del av en biobaserad samhällsekonomi. Förväntningarna var höga bland intressenterna.

Propositionen (2013) om skogsprogrammet, lades av dåvarande Miljödepartementet som underströk att programmet har betydelse för fler politikområden än bara den traditionella skogspolitiken. Det var också entydigt att utvecklingen av programmet skulle vara en process som drevs i dialogform med helhetssyn och hela näringens olika intressenter involverade.

Det har nu gått 4.5 år sedan propositionen om det nationella skogsprogrammet lades. Vad blev resultatet? Det vet vi inte då statens kvarnar mal långsamt. Vi vet att det var en mycket aktiv dialog med näringens intressenter fram till juni 2016 och intressenterna investerade otroligt mycket frivilligt arbete i processen under denna tid men efter det har Näringsdepartementet kört i egen regi och i princip avbrutet dialogprocessen. Man har lagt på locket om vad man egentligen håller på med i programmet.

Men det läcker friskt från olika håll och kanter vad som egentligen pågår. Det lär finnas ett utkast till proposition för skogsprogrammet i form av ett strategidokument. Dessutom arbetar man på en handlingsplan: Detta är en upprepning av det koncept man använde sig av för livsmedelsstrategin.

Huvudmålet i utkastet till propositionen lär vara 'hållbart skogsbruk för ökad klimatnytta'. Man förtydligar detta med att 'för att nå ett fossilfritt samhälle och ett biobaserat samhälle behövs ökad användning av hållbart producerad biomassa från skogsbruket'. Regeringen har också vågat sig på en prognos som säger att efterfrågan på biomassa från svensk skog ökar med 50–100% till 2050 och anser därmed att det är av stor vikt att skoglig tillväxt och avverkning måste kunna öka väsentligt.

Det ser således ut som att man tar klimatet och bioekonomin som ursäkt för att kraftigt öka skogens tillväxt och avverkning. Det är ytterst tveksamt om klimatfrågan och bioekonomin håller som skäl för kraftigt ökad skogsproduktion och ökade avverkningar. Jag kommer att behandla detta i kommande avsnitt. Prognosen på en ökad efterfrågan med 50-100% på svensk skoglig biomassa till 2050 är också ytterst suspekt. Det finns inga ekonomiska analyser bakom detta. Vad kommer man att få betalt för dessa extra volymer? Vad kostar det att producera dessa extra volymer? Vem skall betala för kalaset? Nettotillväxten idag är ca 80 miljoner m³ f virke under bark och skall man öka med 50–100% betyder det en ökning med 40–80 miljoner m³ f u.b. i efterfrågan, tillväxt och avverkningar till 2050. Hur i h-vete skall det gå till? Hela konceptet med ett produktionsmål är naturligtvis nys så länge man inte har någon analys av framtida marknader och framtida betalningsförmåga för

virke och biomassa utan grundar detta på ideologiska antaganden samt att man inte definierat vad man menar med uthålligt skogsbruk.

För övrigt lär inte propositionen innehålla värst mycket mer. Man lär hänvisa till Forest Europes definition av hållbart skogsbruk. Denna säger att hållbart skogsbruk är 'förvaltning och nyttjande av skog och skogsmark på ett sådant sätt och i en sådan takt som upprätthåller dess biologiska mångfald, produktivitet, förnyingskapacitet, vitalitet och dess förmåga att nu och i framtiden fylla relevanta ekologiska, ekonomiska och sociala funktioner på lokal, nationell och global nivå, och som inte skadar andra områden'. Men departementet har inte följt detta i sin draft proposition utan landat i ett produktionskoncept med mer tillväxt och ökade avverkningar som en lösning.

När det gäller de internationella aspekterna för svensk skogsnäring lär man lyfta fram laserskanning av skogsresurser som viktigt. Har departementet helt glömt bort att det är exportmarknaderna och internationella värderingar som avgör vad som betraktas som hållbart skogsbruk i Sverige och här krävs stora insatser för att förstå marknadernas tolkning av uthålligt skogsbruk.

Departementet lär ha intentionen att vilja driva processen med skogsprogrammet vidare på rullande basis men med samma koncept som idag, dvs intressenterna är löst rådgivande (gisslan) till ansvarig minister i departementet. Således har man inte lärt sig någonting. Det var vid skogsprogrammets implementering tung kritik mot att departement skulle vara både utredande och verkställande av skogsprogrammet och kritiken har växt sig starkare över tiden och slutsatsen är att departementet inte är kapabelt att hantera processer av den här typen.

Om man jämför resultatet med de intentioner och de förväntningar näringens intressenter hade på skogsprogrammet så är det inte många siffror som är rätt i departementets draft proposition. Det värsta är kanske att regeringens egna myndigheter redan har avskrivit skogsprogrammet som ett enda stort misslyckande. Med icke uppfyllda förväntningar bland intressenterna och sak-myndigheternas nedsabling kommer det att ta 10–15 år innan man kan komma tillbaka med ett nytt upptag p.g.a. förbrukat och förlorat förtroende. Men vi behöver en kraftsamling för skogssektorn nu. Landsbygdsministern vurmar för bioekonomin i vått och torrt och resurseffektivisering är ett av de viktigaste verktygen för bioekonomin. En viktig resurseffektivisering i detta sammanhang är att trycka på DELETE knappen för denna draft proposition om skogsprogrammet. Förslaget är inget nationellt program utan ett exempel på hur avverkningspolitik utformades på 1970-talet. Kanske ett av de största misstagen är debattläget. En av drivkrafterna för skogsprogrammets etablering var att försöka överkomma de motsättningar (skyttegravar) som förelåg mellan skogens olika intressenter om nyttjandet av skogen. Det blev tvärtom. Motsättningarna har aldrig varit större än nu. Det hade krävts att man kommit fram med ett koncept på uthålligt skogsbruk baserat på uppfattningen om uthålligt skogsbruk hos slutkunderna av våra produkter ute i världen och hos intressenterna i Sverige. Det är marknaderna som i slutändan bestämmer vad som är uthålligt svenskt skogsbruk. Med den handläggning av skogsprogrammet som ägt rum har skyttegravarna aldrig varit så djupa och breda som nu. Detta är förödande för utvecklingen av en näring. Nu är inte departementet ensamt skyldig till detta. Det finns också andra kumpaner involverade i detta, vilket jag återkommer till senare.

Hela utvecklingen med skogsprogrammet är anmärkningsvärd. Det är tveksamt om man kan räkna med någon draghjälp från staten i fortsättningen vad gäller att transformera skogsnäringen till en världsledande näring. Staten verkar mer som en bromskloss för denna process. Vi har byggt det svenska samhället under århundranden. Under 1900-talet

byggde vi det analoga samhället med städer, vägar, infrastrukturer för kommunikation, och analog förvaltning etc. Vi skall nu bygga 2000-talet och det är viktigt att inse att uppgiften är helt annorlunda idag. Vi måste bygga det digitala samhället med öppna plattformar för samarbete, vilket bl.a. innebär förenkling genom avveckling och att det offentliga inte kan leva kvar i den analoga tiden utan måste reformeras. Förra framtidsministern Kristina Persson identifierade detta på ett föredömligt sätt men resultatet blev att hon fick avgå. Den s.k. svenska modellen för förvaltning måste revideras. Vi kan inte göra skogspolitik längre som vi gjorde under det analoga 1900-talet. I denna ombyggnad är det av yttersta vikt att se till helheten och kanske skulle ministern lyssna på Biskop Åke Bonniers anförande om 'Allt hör samman' från Föreningen Skogens höstexkursion 2017, Karin Perers öppnings-anförande vid kyrkomötet 2017 och läsa påve *Fransiskus encyklika Laudato si*. Men ministern tillber förmodligen andra gudar. Minister Bucht, skogsprogrammet i sin nuvarande form är kalkon!

2. Bioekonomi, fossilfritt och andra nyttigheter. 'Vart tog ekonomidelen vägen i bioekonomin?'

Bioekonomin och skogens gröna guld används av politiker, skogsägare, skogsindustrin och olika beslutsfattare som ett buzz-word och som en snabb lösning av de flesta stora utmaningar samhället står inför. Detta görs utan att man egentligen vet vad bioekonomi innebär. Man är inte heller klar över vad man vill med bioekonomin: förbättrad ekonomi, förbättrad miljö, förbättrade sociala förhållande, förbättrad regional utveckling, etc.? Vad är en uthållig bioekonomi?

Bioekonomin är ett verktyg för att uppnå ekonomisk, ekologisk och social uthållighet. Bioekonomin är en fråga om politisk re-orientering och ett fundamentalt ändrat strategiskt tänkande vad gäller tillväxt och utveckling, produktion av varor och service och inte minst konsumtionsmönster. Den förutsätter slutna och cirkulära materialflöden. Den formas av omvandlande och omtumlande innovationer och inte vardagsinnovationer. Den bygger på samverkan mellan flera sektorer i samhället med integrerad politik och gäller hela ekonomin och inte bara delar av ekonomin.

Bioekonomi är således om politik och om förändrad politisk ekonomi och det är om kvalitet. Det betyder att minska, återanvända, ersätta, omformulera, reformera, reorganisera, och att vara resilient (motståndskraftig och anpassningsbar).

Bioekonomi är således inte bara att hänga på 'bio' eller 'grönt' på den traditionella ekonomin som det görs idag. För att skogsindustrin skall lyckas i bioekonomin krävs att man utöver att bidra till att lösa miljöproblem såsom klimatet måste man också leverera produkter som har bättre kvalitet, design, livslängd och pris än de produkter som finns på marknaden idag. Således produkterna måste erbjuda nya och fler nyttigheter till marknaderna till relevanta priser.

Att transformera till en bioekonomi är mycket mer omvälvande än att bara öka produktionen av sågade trävaror, massa, papper och kartong, vilket verkar vara det politiska huvudstråket f.n. Det krävs en rejäl social förankring för en omställning till bioekonomi och man måste förmodligen pröva olika vägar. Det samma gäller för omställning till en ny klimatpolitik.

Enda sättet att uppnå en transformation till en uthållig bioekonomi är att skapa en kollektiv vision som omfattar kreativa förändringar över breda sektorsgränser vad gäller civilsamhället, regering, industri, konsumenter och andra intressenter. Det är i detta det

nationella skogsprogrammet måste vara ledande. Viktiga steg i detta är att få ut bioekonomins produkter på marknaden som bl.a. omfattar att objektivt klarlägga och understryka de positiva effekterna av bioprodukterna på de stora samhällsfrågorna såsom klimatet, regional utveckling, allmän miljö, vattenkvaliteter, uthålligt naturresursutnyttjande, avfallsproduktion etc. Bioekonomin kommer aldrig att förverkligas om man inte har de breda lagren av konsumenterna med i transformeringen. Ett tvingande steg är att informera, engagera och debattera med den breda allmänheten så man kan ta de rätta och väl informerade besluten om bioekonomin.

Från min tidigare internationella plattform, där jag var involverad i att följa näringens utveckling i alla de stora skogsländerna i världen insåg jag redan i slutet på 1990-talet var vi på väg med tidningspapper och att tryck- och skrivpapper skulle följa samma färdriktning och att skogsindustriprodukterna hade dramatiska värdeförluster i reala termer över tiden och att den nedgången skulle fortsätta. Från den insikten och tidpunkten blev jag advokat för att skogsindustrin måste skapa högre värden genom alternativt ny användning av skogsråvaran. Den här synen var inte på något som helst ny, UNECE Timber Committee i Geneve hade redan i slutet på 1940-talet försökt att lyfta i frågan. Jag hade sett hur de skogsindustriella kombinaten i Sovjet producerade en mängd produkter för kemi- och livsmedelsindustrin men en verksamhet som dog ut vid Sovjets fall. Det var inte fint längre utan man skulle importera dessa varor istället.

Vid den tidpunkten såg jag naturligtvis bioenergin och biobränslen som stora möjligheter för skoglig biomassa produktion. Likaledes kunde man ana möjligheter inom produktion av bulk och fin-kemikalier, olika typer av skumprodukter och enzymer för livsmedelsindustrin. Vi trodde att det var möjligt att göra bio-plaster och kompositer, delar till bil- och flygindustrin, däck och att blanda in cellulosa-fibrer i cement och asfalt. Vi såg att man kunde skapa ett antal ingredienser för olika livsmedel, farmaceutiska och kosmetiska produkter. Bilden var verkligheten utmanande.

Vad har hänt sedan dess? Jag tror att vi i Sverige har blivit av världsmästarklass i grundläggande forskning och innovationer vad gäller nya produkter baserade på cellulosa-fibrer. Det annonseras nästan dagligen om nya möjligheter att producera nya produkter från cellulosa-fibrer. Det brukar sägas att allt som kan produceras från fossil olja kan idag produceras från cellulosa-fibrer. Vi har således lyckats väldigt väl med BIO i bioekonomin i skogsnäringen men vi har inte lyckats med EKONOMIN i termen bioekonomi. Det är ett begränsat antal nya bioprodukter som näringen verkligen kan tjäna pengar på och därmed höja värdet av skogsprodukterna. Det skall dock påpekas forskning och innovationer rörande cellulosa-fibern har medfört genombrott med marknadsprodukter inom helt andra sektorer men dessa genombrott kommer inte skogsnäringen tillgodo.

När jag började att vara advokat för något slag av bioekonomi i slutet på 1990-talet var min drivkraft en ökad värdeproduktion i skogsnäringen men också sidoeffekter med miljöförbättringar och jag förutspådde snarare en mindre än ökad virkeskonsumtion med en produktion av mer avancerade högvärdesprodukter med betydligt högre effektivitet i resursutnyttjandet jämfört med traditionella bulkprodukter i skogsindustrin. Till denna bild har senare tillkommit en 'värdeproduktion' i form av fler miljövärden vid en bioproduktion.

Dagens debatt driven av politiker och vissa intressenter i näringen om bioekonomi och 'skogens gröna guld' är väldigt VOLYMORIENTERAD och inte VÄRDEORIENTERAD. Det talas om, som t.ex. i det nationella skogsprogrammet, att efterfrågan på svensk biomassa kommer att 2050 ha ökat med 50–100% jämfört med idag. Man slänger sig i debatten med uttalande om att bioekonomin kommer att skapa 30-50 000 nya årsjobb i skogsnäringen. Detta är naturligtvis nys och jag skall visa på varför. Dessutom talar man i huvudstråket

bara om produkter från fibrer och skogen är mycket mer i bioekonomin i form av ekosystem – och sociala tjänster. Det rör sig om rent vatten och luft, turism, hälsofunktioner och rekreation för att nämna några.

Biobränslen: 'Det bidde en koja istället för ett slott'

Biobränslen från skoglig biomassa anses av många att utgöra skogens stora bidrag till bioekonomin och möjligheten till kraftigt minskade utsläpp av växthusgaser. Problemet är att detta aldrig kommer att förverkligas.

- Ekonomin fattas. Skogsindustrin behöver ett oljepris på US\$ 180–200 per fat för att kunna tjäna pengar på biobränslen
- Man har underskattat teknikutvecklingen vad gäller el- och vätgasfordon. Den går mycket snabbare än förväntat och mycket snabbare än utvecklingen av teknologierna runt biobränslen
- Fordonsindustrin har gjort sitt vägval och alla ledande fordonsföretag har investerat enorma belopp (VW är det senaste exemplet med investeringar på €34 miljarder under de kommande fem åren) för att utveckla el- och vätgasfordon i kombination med automatiskt styrda fordon utan förare. Det gäller personvagnar och lastbilar men även sjöfarten och flyget dras med i utvecklingen.
- Fordonsindustrin har ett enormt kapital bakom sig och mycket starka lobbyorganisationer som inte kommer att släppa fram politiker som stör den inslagna strategin och skogsindustrin väger mycket lätt i detta sammanhang. Politikerna kommer också att vara 'gisslan' till fordonsindustrin givet de stora kapitalinvesteringarna och sysselsättningen
- Biobränslen är långt ifrån fria från skadlig miljöpåverkan
- Biobränslen kommer inte att 'hinna ikapp' den teknologiska utveckling som pågår inom el- och vätgasdrivna fordon för att kunna bli konkurrensmässig

Därför kommer det inte att ske några större investeringar i skogsindustrin eller kemiindustrin för framställning av biobränslen från svensk biomassa. Att tro att en verksamhet med starkt negativt ekonomiskt resultat skulle bli lönsamt genom att producera mer volymer av icke lönsamma produkter är naivt.

Vi skulle mycket väl behöva biobränslen för en mjuk övergång till fossilfria transporter och det hade kanske varit möjligt om skogsindustrin agerat annorlunda. Hade man för ca 15 år sedan kraftsamlat tillsammans med bilindustrin och regeringen på att få fram bärkraftiga teknologier hade vi kanske haft en annorlunda situation idag. Men det gjorde man inte utan spelade katt och råttor. Detta kan nu jämföras med Volvo Cars utspel tidigare i år, där man annonserade en strategi med att år 2019 skall alla Volvomodeller vara eldriftsvarianter. Genom detta utspel tvingade man sina konkurrenter att göra likaledes, vilket ägde rum inom ett antal veckor och man satte den politiska agendan för framtida transporter. Politikerna följer nu i släptåget. Industrin gör likaledes. År 2007 investerade den globala industrin \$27.4 miljarder i biobränsletillverkning. Sedan dess har det gått utför kontinuerligt och 2016 var investeringarna \$2.2 miljarder. Dessa investeringar är nästan till 100% inom jordbruket. Don Roberts (2017) har gjort en global analys av investeringarna i biobränsle och konstaterar att den helt dominerande delen inte har varit attraktiva och att regeringar inte har det kapital som behövs för subsidier.

Vi kommer förmodligen att behöva biobränslen för att uppnå de politiskt satta målen för ett fossilfritt samhälle. Det biobränslet kommer då istället att importeras från länder med virkeskostnader som är en femtedel av kostnaderna i Sverige. Brasilien har t.ex. lång erfarenhet av produktion av biobränslen och har ett mycket effektivt plantageskogsbruk.

Sålunda, vi behöver inte mer tillväxt och mer avverkningar för produktion av biobränslen i Sverige.

Sågade trävaror: 'Var är revolutionen?'

Den andra stora delen av bidrag till bioekonomin och förbättrat klimat från skogsnäringen i debatten är ökad byggnation med trä. Om vi börjar med byggnadsförhållandena i Sverige så är prognoser behäftade med stor osäkerhet. Då både byggnationstakt och användande av trä är i mångt och mycket helt beroende av politiska beslut. Brege, Nord och Stern (2017) har presenterat en väl genomtänkt prognos på industriellt byggande. De antar att antalet bostäder i flerfamiljshus kommer att öka jämfört med referensåret 2012 från 28 000 lägenheter per år till 47 000 mellan 2017–2020 och därefter till 35 000 per år till 2025. De säger att det är möjligt att i genomsnitt 17 500 lägenheter per år kan produceras i trä. För segmentet lokaler räknar de med en trä-andel av 30–35 % och med en volymökning på 2% per år. Byggandet av småhus förväntas öka med 4 000 enheter jämfört med 2012 för prognosperioden.

Det är knepigt att räkna på vad det här betyder i ökat behov av sågade trävaror då vi inte vet hur husen och lägenheterna kommer att se ut i detalj. Med tillgänglig information så landar man på ett ökat trävarubehov av 400-500 00 m³ sågad trävara jämfört med 2012 av vilka ca 100 000 m³ är kors-laminerat timmer (CLT). Det betyder ett ökat sågtimmerbehov av ca 1 miljon m³ per år jämfört med 2012 och 10 miljoner m³ för författarnas prognosperiod på 10 år. Författarna har gjort en detaljerad analys av emissionsreduceringen med denna utveckling och kommer till slutsatsen att man vinner 0.3-0.4 miljoner CO₂ ekvivalenter per år genom substitution av andra material. Inkluderar man också kolet som är lagrat i träet gör man en total besparing på 0.6-0.9 miljoner ton CO₂ ekvivalenter per år. Detta skall jämföras med Sveriges totala utsläpp av 54 miljoner ton CO₂ ekvivalenter. Det betyder att besparingen i utsläpp av växthusgaser genom den ökade konsumtionen av sågade trävaror är 1–2% av landets totala utsläpp. Detta är inte precis någon kiosk-vältare. I debatten hävdas det att en ökad konsumtion av sågade trävaror i Sverige 'spelar en betydelsefull roll i bioekonomin och är en viktig stomme i klimatpolitiken'.

I skrivande stund utropar pressen 'rekordstort utbud av lägenheter – 50% mer än förra året', 'bostadsbubblan nära', etc. Skulle vi få en bostadsbubbla då begränsas naturligtvis bostadsbyggandet under ansenlig tid.

Vän av ordning säger naturligtvis att exportmarknaden är mycket viktigare än hemmamarknaden för sågade trävaror. Det är riktigt och jag återkommer till detta i ett senare avsnitt där jag diskuterar marknaden för sågade trävaror. Vi kan dock konstatera att den förutsedda ökningen av byggnation med trä i Sverige inte kommer att ha någon omvälvande påverkan vad gäller växthusgaser eller ökad efterfrågan på sågtimmer

Textilier: 'Det låter nästan som en saga'

Miljöminister Skog utropar 'Sverige skall bli världsledande i hållbar textil'. Tanken är att cellulosafibern skall förädlas till närodlade textilier. Det är riktigt att den konventionella textilproduktionen är en riktigt skitig bransch och har bara oljeindustrin framför sig vad gäller miljöpåverkan. Det går åt stora mängder vatten, energi och besvärliga kemikalier vid konventionell tillverkning av textilier. Dessutom finns det ingen riktigt fungerande återvinning av textilierna. Varje svensk köper 15 kilo textilier per år, kastar 8 kilo till förbränning och ger 3 kilo till välgörenhet. Nu står hoppet till att fixa denna miljöpåverkan genom att göra textilier från cellulosa. Det kan kanske fungera om man vidtar ett antal åtgärder annars blir miljöpåverkan nästan lika stor som vid konventionell textilframställning.

Förädlingskedjan av viskos är komplex. Från råvara till produktion av dissolving följd av den s.k. regenereringsprocessen som är ytterst komplex och går i flera steg med många olika kemikalier involverade. Detta följs av tillsats av ytterligare fiber och kardning och spinning till tråd. Den icke integrerade viskos processen har dubbelt så många processteg jämfört med en integrerad process och har betydligt större miljöpåverkan än en integrerad process.

Massautbytet vid produktion av dissolving ligger på 35-40% (lägre för sulfat och högre för sulfat) som kan jämföras med ett utbyte av 50-55% vid konventionell massatillverkning. Man kokar således bort 15% mer av veden vid dissolving jämfört med konventionell massaproduktion. En sluten process från fiber till garn ger ett vedutnyttjande på ca 50%. Den integrerade processen från fiber till garn har betydligt lägre miljöpåverkan än en icke integrerad process med en fristående dissolving produktion. Det är därför befogat att fråga sig hur bioekonomisk är egentligen en icke integrerad viskos process med en fristående produktion av dissolvingmassa. Det blir inte bioekonomi bara för att man hänger på mer grönt.

Om det skall bli ett ärligt bioekonomiskt genombrott för textilier baserade på cellulosa krävs att kraven från användarna (t.ex. modeindustrin) möts. De är:

- bättre utnyttjande av råvaran
- avsevärt reducerad miljöpåverkan
- hög återanvändningsgrad av producerat cellulosatyg
- och att detta kan uppnås till konkurrenskraftiga priser

Dessa bioekonomiska textilier kan enbart uppnås med integrerade processer från fiber till garn. Och vi är inte där i Sverige idag. Det är i princip två företag i världen som kan uppnå detta och det är Lenzing i Österrike och Rayonier i USA. Det blir inte bioekonomi genom att bara producera fristående dissolving massa.

Skogsindustrin, bioekonomin och ökad virkeskonsumtion: 'En våt dröm hos skogsägaren?'

Hela debatten om bioekonomin och skogsnäringen bygger underförstått på ökade volymer i industriproduktion och avverkningar. För det första så är det långt ifrån säkert att så blir fallet och för det andra måste debatten handla om skapande av mer nyttigheter och mer värde i produktionen.

Detta exemplifieras väldigt väl med Stora Enso's nya kartongkvalitet Natura Life som är en hel familj av kartong med olika ytvikter och böjstyvheter och där Mikrofibrillar Cellulosa (MFC) spelar en viktig roll. Den första produkten som lanserats nyligen på marknaden är samarbetet med Arla om en ny mjölkförpackning – grön kartong. Kartongen är brun och utnyttjar oblekt sulfatmassa och man har lyckats att ta bort ett lager i kartongen använd i förpackningen jämfört med konventionella mjölkförpackningar. Det betyder att man behöver 24% mindre material i jämförelse med konventionell vätskekartong. Det betyder ett minskat virkesbehov på 1.2 miljoner m³ av virke i Sverige om all vätskekartong i landet produceras med denna kartong. Det betyder också ett minskat energi- och kemikaliebehov, vilket betyder mindre miljöpåverkan i förhållande till konventionell kartong. Denna nya produkt skapar nya nyttigheter för kunden per input enhet och därmed ett större värde för kunden och per input enhet. Detta är bioekonomi.

Jag ser också stora möjligheter att detta koncept med Natura Life kommer att användas i kartongkvaliteter med de riktigt stora marknadsvolymererna i framtiden och därmed påverka råvaruåtgången betydligt.

Den här utvecklingen kanske också visar oss hur vi kan förvänta oss den konventionella skogsindustrins bidrag till bioekonomins utveckling. Det sker inom områden där industrin har stor kompetens nämligen produktgrupper man redan arbetar med och där man kan utnyttja sin skalekonomi. De mer sexiga och rubrikskapande cellulosabaserade bioprodukterna, typ batterier, elektroniskt papper, magnetiskt papper, genomskinligt trä, genomskinliga material för elektronikindustrin, ersättningsprodukter för mänskliga organ, etc. lämpar sig inte i inledningsskedet i den traditionella skogsindustrins skalekonomi.

Marknadsutvecklingen av dessa senare produkter kommer inledningsvis att drivas av start-up företag med andra kompetenser och först längre fram på vägen kan skogsindustrin komma in i bilden om inte andra och nya aktörer tagit över den storskaliga produktionen. Och den här resan är lång.

Det är mycket som tyder på att en ärlig bioekonomisk (värt namnet bioekonomi) utveckling inom den konventionella skogsindustrin kommer att medföra mindre råvaruåtgång per producerad enhet jämfört med dagens situation.

3. Skogsnäringens ekonomiska betydelse: 'Handelsbalansens mästare – so what?'

Svensk skogsnäring exporterar för ca 125 miljarder SEK per år och nettoexporten är ca 90 miljarder SEK. Utan skogsnäringens export skulle Sverige ha en total negativ handelsbalans på ca 100 miljarder SEK. Skogsnäringen och politiker använder detta som en intäkt för skogsnäringens stora betydelse för Sverige. Det är naturligtvis alldeles utmärkt att skogsnäringen är av stor positiv betydelse vad gäller handelsbalansen men indikatorn säger egentligen inte värst mycket om näringens ekonomiska bidrag till landet. Man bör studera ett antal olika indikatorer för att kunna bedöma näringens ekonomiska betydelse, typ sysselsättning, bidrag till regional utveckling, bidrag till hållbar utveckling och förädlingsvärde eller bidrag till den nationella ekonomin. Den senare indikatorn anses vara den viktigaste för att belysa skogsnäringens verkliga ekonomiska betydelse.

Nationalräkenskaperna redovisar förädlingsvärdet eller bidraget till nationalprodukten. Räkenskaperna visar att skogsindustrins (inklusive grafisk industri) bidrag räknat per avverkad m³ av virke och i reala termer (2011 års priser) har minskat med ca 35% sedan år 2000. Bidraget från skogsbruket per m³ har i stort legat på samma nivå under denna period.

FAO presenterade 2014 en global analys för de flesta länder vad gäller skogsnäringens bidrag till respektive lands nationalprodukt genom att beräkna förädlingsvärdena. Eurostat gör liknande beräkningar för EU-länderna.

Jag har utnyttjat dessa källor för att räkna ut förädlingsvärdet per avverkad m³ i reala termer (2011 års priser och växelkurser samt inkluderande av trämöbelindustrin) för de europeiska skogsländerna.

Betraktar man det totala bidraget från skogsnäringarna finner man att det har genomgående minskat sedan 1990 (mellan 10–35%) med ett undantag, vilket är Tyskland som ökat med 25%.

Den intressanta internationella jämförelsen är nivåerna på bidraget per uttagen m³ i hemlandet. För det totala bidraget från skogsnäringen ligger Polen, Sverige och Finland i bottensegmentet av skogsländerna. Tjeckien har 25% högre bidrag, Österrike 100%, Tyskland 145% och Italien ca 10 ggr.

När det gäller skogsbrukets bidrag så har Polen, Tjeckien, Frankrike, Italien och Österrike 2 ggr så högt bidrag som Sverige, Tyskland 2.5 ggr och Italien 4.5 ggr.

När det gäller träindustrins bidrag per uttagen m³ så har Polen, Tjeckien och Frankrike 2 ggr så högt bidrag som Sverige och Finland. Österrike och Tyskland har drygt 4 ggr så högt bidrag som Sverige och Finland och Italien ligger skyhögt över. Anledningen är att träförädlingsindustrin är väl utbyggd ute i Europa men industrin domineras av bulkproduktion i Sverige och Finland.

När det gäller massa- och pappersindustrin så ligger bidragen per uttagen m³ i Polen och Tjeckien avsevärt under Sverige och Finland. Frankrike och Österrike, har ca 1.5 ggr så högt bidrag som i Sverige och Finland, Tyskland har 3 ggr så högt och Italien ligger skyhögt över. Förklaringen ligger i att pappersförädlingsindustrin är mycket större ute i Europa jämfört med Sverige och Finland.

Detta ger en annan bild än bidraget till handelsbalansen för Sverige. Mot denna bakgrund kan vi knappast hävda att vi är en världsledande skogsnation som vi ofta gör. Vi måste få upp förädlingsvärdena betydligt. Vi måste således göra något annat med vår råvara så att vi skapar högre förädlingsvärden.

Det är naturligtvis en av huvuduppgifterna för ett nationellt skogsprogram att se till att skapa förutsättningar för skogsnäringen att avsevärt kunna höja förädlingsvärdet och bidraget till nationalprodukten. Om det nationella skogsprogrammet inte tar i denna frågeställning kan man fråga sig varför vi skall ha ett nationellt program.

4. Skogsbrukets lönsamhet: 'Vad är det?'

Stefan Karlsson, Skogsstyrelsen presenterade i oktober 2017 en rapport om skogsbrukets lönsamhetsutveckling. Det kan konstateras att bruttovärdet på virke har i reala termer halverats sedan början på 1950-talet. Skogsstyrelsen drar slutsatsen att trots de dramatiska fallet i virkespriserna så har skogsbruket lyckats upprätthålla lönsamhet i reala termer. Vi har enligt Karlssons beräkningar lyckats hålla lönsamhetsnivåerna (rotnetto=virkesvärdet minus avverkningskostnader respektive resultat = rotnetto minus skogsvårdskostnader och kostnader för skogsbilvägar och dikning) uppe sedan början av 1980-talet med ups and downs under resans gång. Rotnettot ligger idag på ca 200 SEK per m³ pb (i reala termer korrigerat med konsumentprisindex) och Resultatet ligger på 150 SEK per m³. Resultatet förklaras med massiva produktivitetökningar och rationaliseringar. Men samtidigt redovisar Skogsstyrelsen att produktiviteten har legat på samma nivå sedan år 2000 och är ca 4500 avverkade m³ per årsverke i skogsbruket.

Ungefär samtidigt (september 2017) presenterade Skogforsk sin lönsamhetsanalys av skogsbruket. Man drar slutsatsen att slutavverkningskostnaderna har ökat med 5% sedan 1996 och gallrings och skogsvårdskostnader med vardera 20% (vidartransportkostnaden med 60%). Skogforsk beräknar också vad man kallar för ett skogsbruksindex, virkesvärdet i relation till skogsbrukskostnaden, och det visar en nedgång på 28% sedan 1996. Rolf Björheden, Skogforsk förklarar resultaten med 'virkesvärdet minskar samtidigt som skogsbruket får allt svårare att höja sin effektivitet i den takt som krävs för att bibehålla lönsamheten. Den negativa utvecklingen har pågått fortlöpande de senaste 15 åren'.

LRF Konsult presenterade också i oktober 2017 sin rapport om skogsgårdens lönsamhet baserad på gårdarnas resultatrapporter. Rapporten visar att skogsnettot (intäkter för skogen – kostnader för skogen) har minskat med 14.5% sedan 2007. På ett annat ställe i

rapporten visar man på siffror som kan tolkas att nedgången i lönsamhet har varit 29% under samma period. Vid en diskussion med LRF Konsult senare kunde jag dra slutsatsen att ersättning för eget arbete och kapitalkostnader inte var inkluderade i kalkylerna, vilket gör att den redovisade lönsamheten är överskattad. (Ingen av de här tre rapporterna har beaktat kapitalkostnaderna). Kapitalkostnaderna är inte obetydliga då belåningen har ökat med 45% under 2007-2016.

Det finns ett annat anmärkningsvärt resultat i LRF Konsults rapport, 52% av skogsägarna anser att lönsamheten 2016 var tillfredsställande eller mycket god. Förmodligen blandar man ihop lönsamhet och värdeutveckling det har varit en hissande utveckling på skogsfastighetspriset som värderas efter virkesförrådet på fastigheterna. Därför har det i många fall varit avsevärt bättre för skogsägaren att inte alls avverka utan bygga förråden istället. Den explosiva värdeutvecklingen på fastigheter baseras inte på förväntad avkastning i virkesaffärer utan av förväntade fastighetspriser som styrs av ett antal icke monetära nyttor. Den här situationen har naturligtvis också stor betydelse för industrins virkesförsörjning. Skogsägarna bygger virkeskapital istället för att avverka.

Viktor Silvemarm, Södra presenterade i Södra kontakt #4, 2017 en analys av lönsamheten. Det finns en hel del partslaga utvecklingar i artikeln för att få skogsägaren att hålla höga avverkningar över tiden. Men vi bortser från dessa. Hans argument är att man inte skall koncentrera sig på just rotnettot (han pekar på att rotnettot har haft en nedåtgående kurva under perioden 1980-2016) utan man skall se på lönsamheten på hela fastigheten i ett långsiktigt perspektiv och då är det ett reall pris i SEK/ha av produktiv skogsmark som är det intressanta. Det ligger en hel del i detta synsätt. Men man kan förvilla bort sig med detta synsätt också. Han visar på att om han använder sig av en enkel regression för hela perioden 1980-2016 får han en stigande lönsamhet över tiden räknat på SEK per ha produktiv skogsmark. Men om jag bryter ut perioden 2007-2016 får jag en nedgång med 15 - 20% i lönsamheten, således i linje med resultatet i LRF Konsults studie.

Jag är av uppfattningen att man måste arbeta med rotnetto och lönsamhet per ha parallellt för att förstå utvecklingen.

Är det någon mer än jag som känner sig vilsen?

Är det inte fantastiskt att här har vi en näringsgren som har ett marknadsvärde på i runda slängar på 1000 miljarder SEK och vi vet egentligen inte vad lönsamheten är? Det har inte varit någon djupare analys av lönsamheten i skogsbruket sedan 2000-2001.

Om jag skulle våga mig på en sammanfattning av dessa studier så skulle den kanske låta enligt följande:

- lönsamheten har löpande gått ned i skogsbruket sedan omkring år 2000 men vi har klarat oss förvånansvärt väl
- produktivitetstökningarna har också avstannat omkring år 2000, vilket är en stor utmaning och kommer att leda till sämre lönsamhet i skogsbruket i framtiden
- åtminstone de tre första studierna tycks anta att det finns någon naturlag som säger att virkesvärdet kommer fortsätta att sjunka i reala termer över tiden
- det är därför det är viktigt att försöka finna vägar som höjer värdet i skogsnäringen och i skogsbruket. Vi är tillbaka där denna historia började 'med att höja värdet av skogsnäringens olika verksamheter'

Det är många faktorer som påverkar lönsamheten i skogsbruket. Det är marknadsläget för industrins produkter både internationellt och nationellt, industrins betalningsförmåga, volym och pris på importvirke, lagar och förordningar, och skatter för att nämna några. Det

är min hypotes att det finns två faktorer som positivt bidragit till lönsamheten i skogsbruket. Men båda faktorerna är problematiska och får negativa effekter på lönsamheten längre fram.

Den första hypotesen är att vi förenklat/schabloniserat/negligerat skogsskötseln när lönsamheten har blivit pressad för att spara kostnader. För att verifiera eller förkasta min hypotes kan viss hjälp fås från Skogsstyrelsens 'Kunskapsplattform för skogsproduktion', Meddelande #1, 2016.

Skogsstyrelsen anger att 29% av föryngringsarealen når inte skogsvårdslagets krav. Sektorsmålet för 2010 var 13%. Man anger att statistiken är inte helt lättolkad.

Skogsstyrelsen säger 'den årligen röjda plant-och ungskogsarealen har varit för liten under lång tid'. Arealen med omedelbart röjningsbehov har ökat från 600 000 ha i mitten på 1990-talet till 1.5 million ha år 2010.

Skogsstyrelsen säger 'gallringarna utförs för sent'. Arealen med gallringsbehov har ökat från 700 000 ha i mitten på 1990-talet till 1.1 miljoner ha år 2010.

Skogsstyrelsen kan inte visa på någon signifikant skillnad i genomsnittlig ålder vid slutavverkning (eller som det fint heter föryngringsavverkning) över perioden 1955-2010. Riksskogstaxeringen visar (email korrespondens med Anders Lundström november 8, 2017) att slutavverkningsåldrarna har haft en svag minskning de senaste 4-5 åren. Nu är det inte slutavverkningsåldern som är viktig i detta sammanhang utan hur förrådet i 'skog över lägsta slutavverkningsålder' ser ut som är intressant. Envisa och elaka rykten florerar att delar av storskogsbruket är ute och letar med pannlampa och förstoringsglas efter objekt i denna kategori. Man skall således ha kört slut på objekten i denna kategori. Jag kan inte verifiera att det är så. För det krävs specialanalyser av Riksskogstaxeringens originalytor.

Men så här långt tycker jag inte att man kan förkasta hypotesen att en pressad lönsamhet har medfört en förenklad och kvalitativt sämre skogsskötsel. Detta kommer naturligtvis att straffa sig i det långa loppet med ändå sämre lönsamhet i skogsbruket.

Den andra hypotesen är att strukturförändringen inom skogsbrukets arbetskraft positivt har bidragit till lönsamheten i skogsbruket. Ofta med hårda bandage. Storskogsbruket har minskat sysselsättningen från ca 14 000 sysselsatta i mitten på 1990-talet till nuvarande ca 2 000. Självverksamheten har minskat med ca 2 000 årsverken under samma period. Under denna period har antalet sysselsatta i entreprenörföretag ökat från ca 5 000 till 14 000. Skogsägarna, oberoende av kategori, undviker kapitalkostnader med entreprenörskonceptet och man kan pressa entreprenörerna kraftigt rent ekonomiskt. Och det gör och har man gjort.

Skogforsk presenterade 2017 en rapport om 'Ekonomiska prestationer i entreprenadskogsbruket'. Rapporten visar att 31% av entreprenadföretagen hade ett negativt resultat efter finansnetto. Ca 26% hade en vinstmarginal på 0-5%, som måste anses som otillfredsställande. Man kan således säga att över 50% av företagen i entreprenad-skogsbruket lever i 'valley of death'. SE, Skogsentreprenörernas branschorganisation, uppger att en dryg tredjedel av deras medlemmar rapporterar röda siffror efter finansnetto. Detta är inte uthålligt. Den hårda pressen på entreprenörerna är möjlig då det råder typ oligopol på arbetsgivarsidan med en handfull skogsbolag och några skogsägareföreningar. Dessutom har den rörliga arbetskraften inom EU medfört att de entreprenad-företag som arbetar med skogsvård i Sverige är nästan alla utländska företag

som arbetar under andra ekonomiska förhållanden. Det dröjer nog inte länge förrän vi ser samma utveckling bland avverkningsentreprenörerna.

Om skogsnäringen driver entreprenadverksamheten till kollaps skjuter man sig själv i foten. Kostnaderna kommer att öka substantiellt och lönsamheten i skogsbruket kommer att sjunka och konkurrenskraften är hotad.

Med en sjunkande lönsamhet i skogsbruket uppstår naturligtvis frågan vad skall vi göra med skogen i Norrlands inland som ligger långt ifrån industrin. Vad är alternativ användningen?

Att förstå var vi är med lönsamheten i skogsbruket och åt vilket håll det pekar är helt avgörande för skogsnäringens strategier. Även i detta sammanhang har det nationella skogsprogrammet i dess nuvarande tappning fullständigt fallerat.

5. Marknadsutblick sågade trävaror

Sågverksnäringen förädlar skogsbrukets oxfilé - sågtimmer. Studerar man svensk skogsnäringens finansiella resultat sedan år 1900 finner man att näringen har haft goda till extremt goda år under 30% av åren medan 70% av åren har varit svåra till extremt svåra år. Detta är anmärkningsvärt uselt för en näring som utnyttjar en sådan högklassig råvara som svenskt sågtimmer. Det är speciellt uselt om man jämför med massa- och pappersindustrin som under samma tidsperiod haft 70% goda till extremt goda år. Således det motsatta till sågverksnäringen.

Ser man på den globala utvecklingen av byggnadsmaterial under perioden 1980- 2016 så har den globala produktionen av cement och stål båda ökat med 500% (5ggr) och den globala BNP med 270% (2.7ggr) men den globala produktionen sågat barrvirke med 25%! Sedan 1990 har det globala priset för konstruktionsbetong ökat med 225% (2.25ggr), för konstruktionsstål med drygt 200% (2ggr) och för byggnadsaluminium med 160% (1.6ggr). Men priset för sågat barrvirke med 12.5%.

För perioden 2010–2016 ökade den globala produktionen av sågat barrvirke med 30% medan priserna i reala termer gick ned med 10%. Så här långt kan man bara säga att det har varit något sjukt med sågverksnäringen. Men 2017 ändrade det sig och näringen är i en ny värld.

Efterfrågan i USA var ungefär den samma under de första åtta månaderna av 2017 som under 2016 men ökade substantiellt under det tredje kvartalet och med rekordhöga priser men importen har sjunkit med 6% sedan 2016. Marknaden i Kina nästan exploderar och med en ökad import av 21% jämfört med 2016 till goda priser. Marknadsutvecklingen i övriga Asien är också god. Den europeiska marknaden har stärkts betydligt under 2017 med ökad import till ökade priser. I Mellersta Östern och Nord Afrika, som varit en stark svenskmarknad, sjönk importen betydligt under 2017 (i Egypten och Algeriet med 25% respektive 40%). Världsproduktionen av sågat barrvirke ökade under 2017 med ungefär 3% och uppgick till ca 350 miljoner m³. Neringen kallar det för ett nytt rekordår. Dessutom har svensk sågverksnäring haft en väldigt stark draghjälp med valutakurserna som hjälpt till med det finansiella resultatet avsevärt. Så det är nu om någonsin sågverksnäringen skall skära smör med täljkniv.

Mot denna bakgrund är det underligt att det globala sågtimmerprisindexet har sjunkit med drygt 15% sedan 2012. Med ökade priser på slutprodukterna förväntar man sig också ökade priser på råvarorna, sågtimmer. Magnus Niklasson, råvaruanalytiker på

Skogsindustrierna, pekar i en artikel i Skogen att Sverige inte hänger med i produktionsökningen under 2017. Sverige ökade med 1% jämfört med 2016 (södra Sverige tappade med 4%). Finland och Ryssland ökade med 7-8%. Niklasson säger att detta är en underlig utveckling men drar slutsatsen att det i södra Sverige inte finns tillräckligt med virke tillgängligt till rimliga priser och att avverkningsbenägenheten är för låg. Markägarna tycker priserna är för dåliga.

Detta aktualiserar två frågor. Har vi kört slut på timmerreserven och har för stor sågverkskapacitet i södra Sverige? Skall inte en näring under ett rekordår med förmodade rejäla vinster klara av att betala relevanta marknadspriser för råvaran?

Om vi studerar det finansiella resultatet detta rekordens sågverksår 2017 så är inte resultatet imponerande. För januari-september 2017 har t.ex. Setra en rörelsemarginal på 3.5%, Södra strax under 1.5%, Bergs Timber 3.4%, etc. Det finns förvisso också företag som visar på en rörelsemarginal på 5-8%. Men det här är ju definitivt inte något som knockar av sockorna på finansanalytiker, investerare och ägare. Under rådande förhållanden skulle man förvänta sig tvåsiffriga rörelsemarginaler.

Torbjörn Johnsen, Skogsforum, oktober 25, 2017 gör kalkyler på Södras redovisade resultat för tredje kvartalet, 2017. Han visar att bidraget till företagets nettoresultat från sågverksrörelsen är 7 SEK per sågad m³fub. Således skogsbrukets oxfilé ger bara ett ynka nettoresultat per sågad m³. Motsvarande kalkyl för skogsbrukets köttfärs, massaveden, är 197 SEK per kokad m³fub. Ur företagets synpunkt är det ekonomiskt bättre att koka sågtimmer än att såga det samma. Detta är galet.

Konsumtionen av sågad barrträvara sjönk med 14 miljoner m³ (eller 13%) i Europa (UNECE regionen innefattande hela forna Jugoslavien och Turkiet) mellan 2007-2016. Samtidigt växte marknaden för kors-laminerat timmer (CLT) från 140 000 till ca 1 miljon m³. Martinsons var tidigt ute och investerade i produktion av 20 000 m³ och byggde sitt nya konstruktionskoncept runt detta. Men sedan dröjde det till 2017 innan Stora Enso tog ett investeringsbeslut om produktion av 110 000 m³ och Södra i en pilotanläggning om 10 000 m³. Varför satt sågverksindustrin så länge på sina händer?

Allt talar för att CLT-marknaden kommer att växa snabbt både globalt och regionalt och ta rejäla marknadsandelar från konventionell sågad trävara av barr. Användningen av CLT timmer leder till mer effektivt byggande och lägre byggkostnader samt ett mer effektivt utnyttjande av råvaran. Tyvärr kommer det också att betyda en minskade efterfrågan på vårt högkvalitativa barrsågtimmer. CLT kan framställas av barrvirke med lägre kvalitet men också från lövvirke såsom björk och asp. Det pågår också försök med att utnyttja snabbväxande eukalyptus och det kommer inte att dröja länge innan vi har denna CLT kvalitet på marknaden till betydligt lägre pris och kostnader än svensktillverkad CLT.

En annan kommande trend är byggnation med 3D printing tekniken som på 1-2 dagar kan producera ett fullt utrustat enfamiljshus. Byggkostnaderna blir dramatiskt lägre i jämförelse med konventionellt byggande. F.n. används huvudsakligen fossilbaserade material, metallpulver och modifierad cement i substraten vid printing. Kan vi använda cellulosebaserade substrat i framtiden kommer det att hjälpa skogsnäringen men det kommer också att reducera användningen av högkvalitativt sågtimmer av barr avsevärt då man kan använda sig av en lågkvalitativ råvara för substratframställningen. Således CLT och 3D drar den industriella produktionen från norra halvklotet till det södra. Kina är global ledare vad gäller byggnation och 3D printing.

Sågverksnäringen är således sjuk även under de mest gynnsamma förhållanden. Vi vet att konjunkturen kommer att ändra sig, att växelkurserna kommer att utveckla sig till

svensk sågverksnäringens nackdel en regnig dag. När detta kommer är vi tillbaka i röda rörelsemarginaler för näringen och pressade sågtimmerpriser för skogsägaren.

Sågverksnäringen har i sin nuvarande form förstört värde tillräckligt länge. Neringen måste stöpas om till en konstruktionsindustri som säljer hela systemlösningar för att kunna tillskapa högre värden. Det kräver radikalt nytänkande och helt nya affärsmodeller med helt nya kompetenser involverade. Vi har vissa som satt tonen i denna förändring: Martinsons, Derome, Moelven med flera. Men omstruktureringen av resten av näringen går alldeles för långsamt.

Om svensk skogsnäring skall förbli uthållig och vara en skoglig världsnation måste sågverksnäringen transformeras till en ny industri (en byggnads och samhällsbyggnadsindustri) med stark konkurrens- och betalningsförmåga. Och det måste gå fort.

6. Marknadsutblick papper och papp

Sverige har haft en dramatisk utveckling vad gäller produktion av papper och papp. Vi har under perioden 2010-2016 tappat ca 1.9 miljoner ton i produktion av grafiska papper (tidningspapper 1.23 miljoner ton och tryck-och skrivpapper 0,67 miljoner ton) enligt internationell statistik.

Vi hör väldigt positiva tongångar från industrin vad gäller efterfrågan på kartong och övriga förpackningspapper. Och visst är det så, under perioden 2010-2016 ökade vi produktionen med 620 000 ton. Då mjukpapper endast ökade svagt och kategorin 'övriga papper' halverades så kan vi konstatera att vi gjorde en nettoförlust i produktion av papper och papp av ca 1.3 miljoner ton under den här perioden. Således ökningen i pappproduktion har inte på långt när kompensert för förlusterna i produktion av grafiska papper.

Denna nettoförlust betyder ett minskat virkesbehov på ca 4.5 miljoner m³.

Hur ser då framtiden ut? Produktionen av de grafiska papperna kommer att fortsätta att minska globalt och i Sverige. Det finns ett antal konsultrapporter gjorda för olika klienter i Sverige och slutsatsen i dessa rapporter är att vi inte kommer att ha kvar någon produktion i landet av grafiska papper 2030/2035. Det betyder att, om vi jämför med dagens produktion, tappar vi ytterligare en produktion av ca 3.5 miljoner ton papper och ett virkesbehov på ca 12 miljoner m³.

Men kan inte en ökad konsumtion av förpackningsmaterial pga en exploderande e-handel kompensera för detta? Kanske, men det är inte alls säkert. Alla de stora prognosmakarna inom sektorn förutspår samstämmigt en ökning i konsumtionen av förpackningspapper i utvecklingsökonomier men i etablerade ekonomier blir det en minskning eller att efterfrågan ligger stilla med tidshorisonten 2030.

RISI (2017) och Rabobank (2017) släppte nyligen studier om behovet av strukturförändringar i Europas liner och fluting industri och drar slutsatsen att ca 30% av enskilda maskiner och fabriker borde slås ut. Sker inte denna strukturförändring blir det en prispress på förpackningsmaterialen. Samtidigt kommer det dagliga rapporter om att hela världen anstränger sig att konvertera nedlagda grafiska pappersmaskiner till maskiner för förpackningsmaterial (graphic paper refugee capacity), vilket leder till en global överkapacitet för förpackningsproduktion. Det globala tillskottet av kapacitet av liner och fluting på detta sätt till dags dato uppskattas vara minst 3 miljoner ton. Det är således

stor risk att den globala skogsindustrin förstör marknaden för förpackningsmaterial genom en kraftig överkapacitet. Detta är inget nytt inom industrin utan har hänt tidigare för andra papperskvaliteter. Kommer denna överkapacitet att överleva så kommer marknadspriserna att åka i källaren. Därvid skulle de stora bulk kvaliteterna av kartong inte vara av något intresse för svensk skogsindustri.

Den genomsnittliga globala tillväxten i efterfrågan för alla kvaliteter av cellulosebaserade förpackningsmaterial är uppskattad till 2-2.5% per år till 2030. Nu är det inte heller alla kvaliteter av förpackningsmaterial som förespår en stark tillväxt i efterfrågan. Den kvalitet som bedöms ha den absolut största tillväxten är liner och fluting baserad på returfiber och inte färska fibrer, vilket inte hjälper svenskt skogsbruk värst mycket. McKinsey&Company (2017) ser ingen eller begränsad tillväxt i framtiden av förpackningsmaterial i de utvecklade ekonomierna utan tillväxten sker i utvecklingsekonomier och då framför allt i Kina och Sydostasien.

En annan kvalitet som förväntas ha en stark efterfrågetillväxt är mjukpapper. Men återigen, tillväxten sker i utvecklingsekonomier, främst Kina, och den stagnerar i de utvecklade ekonomierna. Men även för denna kvalitet finns det stor risk att man förstör marknaden med ombyggnad av grafiska pappersmaskiner till mjukpappersmaskiner i stor omfattning. Dessutom, produktionen av mjukpapper måste ske nära marknaderna och marknadstillväxten är i utvecklingsekonomier och främst Kina och Sydostasien.

Kvaliteten 'övriga papper' är inte speciellt intressant i detta sammanhang då det rör sig om mindre volymer och tillväxten förväntas bli negativ.

7. Marknadsutblick pappersmassa.

Papper- och pappindustrin förbrukade globalt ca 425 miljoner ton fibrer 2016, varav 244 miljoner ton (57%) var returfibrer och 181 miljoner ton var färska fibrer (43%). Av dessa 181 miljoner ton var 117 miljoner ton (65%) producerade i integrerade bruk och 64 miljoner ton (35%) var avsalumassa. Av de 64 miljonerna ton av marknads massa var 32 miljoner ton blekt lövsulfat (50%), 25 miljoner ton blekt barrsulfat (40%), 4.5 miljoner ton (7%) högutbytesmassa (främst BCTMP) och 2.5 miljoner ton (3%) oblekt sulfat och sulfitmassa.

Under perioden 2000-2016 ökade konsumtionen av marknads massa av blekt barrsulfat med 3.2 miljoner ton eller 1.4% per år. Under samma period ökade konsumtionen av marknads massa av blekt lövsulfat med 9.1 miljoner ton eller 3.5% per år. Under samma period minskade konsumtionen av marknads massa med 4 miljoner ton i de etablerade ekonomierna (Nordamerika, Europa, Oceania, och Japan) och all ökning i efterfrågan ägde rum i tillväxtekonomier, främst Kina respektive Sydostasien. Det är således blekt lövsulfat som är störst och haft den största tillväxten på marknaden. Det är främst användningen av snabbväxande eukalyptus och akacia som driver denna utveckling. Under perioden 2014-2018 tillkommer ny kapacitet av 8.5 miljoner ton av blekt lövsulfat (södra halvklottet) och 2.8 miljoner ton av blekt barrsulfat (norra halvklottet).

RISI (december 2016, Pöyry (2016), Hawkins Wright (2017), CMPC (2017), McKinsey&Company (2017), Brian McClay&Associates (2017) and R. Phillips (2017) är alla av samma uppfattning nämligen att konsumtionen av marknads massa i de etablerade ekonomierna kommer att fortsätta att minska pga minskad papperskonsumtion och produktion samt att all ökning i konsumtion kommer att ske i tillväxtekonomier och främst Kina och Sydostasien.

Man uppskattar att konsumtionen av marknads massa kommer att öka med ca 21 miljoner ton till 2030, där Kina svarar för 13 miljoner ton, Sydostasien för 6 miljoner ton och Latinamerika för 2 miljoner ton. Sydostasien och Latinamerika kommer att vara självförsörjande men Kina måste importera. Så i praktiken talar vi om **en** expanderande marknad för avsalumassa, nämligen Kina. Frågan är nu vilken typ av fibrer Kina kommer att importera i framtiden. Det är en komplicerad fråga som bl.a. beror på vilka produkter man vill producera och med vilken kvalitet, prisrelationer mellan löv och barrsulfat, investeringar i nya pappersmaskiner, tillgängligheten av olika retur fibrer och till vilket pris, etc.

Uppskattningar som gjorts för Kina är att den ökade importen kommer att till ca 30% att utgöras av avsalumassa av blekt barrsulfat, vilket är ca 4 miljoner ton och resten domineras av blekt eukalyptus sulfatmassa. Mycket talar för att det i verkligheten kommer att bli än mindre barrsulfat. Mjukpapperskonsumtionen kommer att öka kraftigt, vilket kräver huvudsakligen lövsulfat men en del barrsulfat som armeringsmassa. Tillväxten i efterfrågan på bättre kvaliteter generellt talar för ökad lövmassaanvändning. Den ökade barrsulfat användningen går huvudsakligen till absorberande produkter.

Det som skulle tala för Kina som en intressant massamarknad är att det uppskattas att vi globalt kommer att få en brist på returpapper runt hörnet och då måste man stoppa in mer jungfruliga barrfibrer i förpackningsprodukterna. Till detta kommer att många experter inte ser någon markant ökning av utbudet av blekt barrsulfat i framtiden. Detta talar för att man skulle kunna hålla uppe priserna och därmed skulle Södras koncept fortsätta att vara vinstgivande ett tag till.

Mot detta talar att Kina är världens mest rabatterade massamarknad. Enligt Brian McClay&Associates (2017) såldes den nordliga blekta barrsulten (NBSK) efter rabatter i genomsnitt för \$600/ton under 2016 i Kina och motsvarande priser i Europa var \$810. Fortsätter detta, kommer försäljning av blekt barrsulfat till Kina att vara en urusel affär.

Efterfrågan på viskos kommer att fortsätta med en stabil ökning men volymerna är modesta. Flera stora fabriker i Asien och Kina byggs om för att producera dissolving i framtiden så kapaciteterna ökar betydligt och det finns risk för överkapacitet. Som påpekats tidigare kommer man inte att kunna överleva med att bara producera dissolving utan det måste vara igenom en integrerad produktion av viskos från fiber till garn. Vi är inte där i Sverige.

Marknaden för fluffmassa av barr (som används i absorberande produkter – blöjor och inkontinensprodukter) uppskattas att växa med 4.5% per år men från måttliga volymer (Smither Pira, 2017).

Men det största hotet mot producenter av barrmassa för avsalu kommer från ett helt annat håll, nämligen gentekniken. Brian McClay&Associates (2017) rapporterar att blekt eukalyptusmassa såldes globalt med en prisfördel över blekt avsalumassa av barrsulfat med \$30-160/ton under 2016. Detta är möjligt tack vare stora satsningar med genteknik och applikationer på eukalyptus främst i Brasilien.

Kostnaderna för DNA sekvensering har fallit dramatiskt, från \$100 miljoner per genome år 2000 till \$1000 år 2017. Det är inte en fråga om att denna kraftiga kostnadsreduktion kommer att få inflytande på de skogsindustriella värdekedjorna utan det är en fråga om hur och när.

Brasilianerna har redan lyckats öka virkesproduktionen av eukalyptus till 60-80 m³/ha/år. Man kan nu även reducera rotationsperioden till 2-3 år. Man har, med hjälp av

gentekniken, producerat kloner med högt lignin och energiinnehåll. Det är förmodligen bara en tidsfråga tills man kan producera snabbväxande eukalyptusträd med skraddarsydd fiberegenskaper och nya attribut för massa- och pappersproduktion som tillskapar nya och bättre produkter i industrin. Den här utvecklingen går inte att stoppa.

Detta är ett Damoklessvärd som hänger över skogsnäringen på det norra halvklotet och som kommer att dra industri och produktion till det södra halvklotet.

8. Skogsindustriell ekonomi

Om skogsindustrin på det norra halvklotet skall överleva under livsvillkoren beskrivna i tidigare sektioner så måste man radikalt ändra sin systemsyn precis som bilindustrin gör nu. Bilindustrin säljer inte längre bilar utan man säljer mobilitetssystem.

Sågverksindustrin måste börja sälja 'boende' istället för plank och brädor till byggnadsindustrin. Förpackningsindustrin måste sälja 'förpackningssystem' istället för material till förpackningar. Man kan se att BillerudKorsnäs och Stora Enso har förflyttat sig rätt långt i denna riktning. Mjukpapperstillverkarna måste sälja 'hälso- och vårdssystem' istället för toalettpapper. Grafiska papperstillverkare måste sälja 'mediasystem' istället för papper till kopieringsmaskiner. Massaindustrin måste sälja till elektronik och batterilösningar samt vara mat och födoproducenter istället för massaproducenter. Osv.

9. Debatten om skogen: 'Omgiven av idioter...'

Vrålen från vildmarken och olika lobbyorganisationer har varit intensiva och långvariga i den skogliga debatten. Det har inte varit brist på skäl till debatten. Det har varit hyggessfritt mot kalavverkning, produktions- och miljömål, Artskyddsförordningen, äganderätten, tjänstemannavälde, biotopskydd, översyn av skogsvårdslagen, kolbalanser och skogens roll i klimatet, klimatkrediter för att kanske nämna de viktigaste skälen till en intensiv debatt.

Det är många som tycker som Ida Oderståhl (Land #36, 2017), att skogsdebatten är omogen och liknar mer ett sandlådekrig där parterna saknar förmågan att se möjligheter i varandras argument. I stället skulle parterna och framförallt näringen ha allt att vinna på att parterna arbetade tillsammans för en gemensam sak, vilket en gång i tiden var en av utgångspunkterna för det nationella skogsprogrammet. Den nuvarande debatten ger intryck av att den har attityden 'omgivet av idioter'.

Det är inte alltför sällan man ställer sig frågan om Trumps 'spin doctors' är involverade i den svenska skogsdebatten då den innehåller förenklingar, ofullständigheter och felaktigheter. Detta visas t.ex. av Göran Rune (Land November 25, 2017) vad gäller biotopskyddet och Hans-Örjan Nohrstedt (hans september, 2017 blog) om LRFs och skogsägarrörelsens överdrifter i debatten. Nohrstedt säger 'skogsbrukets debattörer får tänka till och skärpa sina argument. Att fortsätta med grova överdrifter, halvsanningar och osanningar, kommer bara att slå tillbaka i form av undergrävd trovärdighet'.

Hur i helsefyr har vi landat här? Den faktaresistens som uppvisas har inget att göra med fakta som sådan. Det har att göra med sönderrivna samhällskontrakt som leder till tappat förtroende för etablissemang, eliter, politiker, och medier vilket i förlängningen leder till misstroende av kunskap och man letar efter alternativa fakta.

Jag tror också att skogsnäringen underskattar gemene mans förankring i skogen. Näringen hävdar att gemene man har egentligen inte något som helst intresse i skog och hur skogen utnyttjas. Det visar deras enkäter. Jag tror att detta är fel. Enkäter kan alltid designas så att de ger de svar man vill ha. Gemene man kan kanske inte och bryr sig kanske inte värst mycket om skogsbruk men han/hon har en stark känsla av hur den svenska naturen och skogslandskapet har format honom/henne och är en del av dem själva. Staffan Bruun (2017) har fångat detta mycket bättre än vad jag kan i en bok om skogens betydelse i samband med Finlands 100-årsjubileum.

Det finns en annan dimension till detta. Det är globaliseringen och nyligen en stark geopolitisering. Näringsens parter har inte förstått och är vilsna över globaliseringens effekter på samhällsförändringarna (undantaget är skogsindustrin vad gäller konkurrenskraften). Samhällsmedborgarna har tappat förtroende för banker och finansjoglörer, har förlorat respekt för näringslivets ledare, förlorat tilliten till regeringar och institutioner och har en starkt negativ syn på media (Edelman, 2017) och detta gäller globalt. Man tycker sig ha tappat strukturer och rättesnören i tillvaron och det är ett område som förtroendet har ökat för och det är grupperingar i närmiljön och därmed håller man hårt på de strukturer man har i närmiljön, t.ex. äganderätten.

De stora tänkarna inom ekonomiområdet såsom Adam Smith och Friedrich Hayek hade den bestämda uppfattningen att ekonomi måste vara förankrad i ett starkt moraliskt och etiskt system. Utöver att leverera ren tillväxt måste ekonomin också leverera en ekonomi med moralisk mening. Med globaliseringen och finanskrisen har politikerna (och stora delar av näringslivet) tappat denna grundläggande dimension. Finanskrisen visade också att teorin om maximering av ägarvärden inom näringslivet var mer än bristfällig. Men politiker och stora delar av näringslivet tänker de i termen av att leverera ren ekonomisk tillväxt. Mats Sederholm skriver i DN (december 22, 2017) om att gapet mellan en naturlig människa och samhällets krassa syn på människan som enbart ett ekonomiskt objekt växer dag för dag. Han talar om en verklighetsflykt. Är vi på väg mot ett basalt systemskifte i samhället med robotiserade individer?

Näringen har inte insett att tiden är förbi då vi trodde vi kunde fixa problemen i skogen med enkla yxhugg. Lösningarna måste vara utmejslade inom de sociala ramar som råder. Utmaningen för skogsnäringen är att möta de krav som kommer utifrån, inte minst internationellt, pga ändrade ekonomiska- och samhällsförhållanden. Förmodligen pga vilshenhet om hur man skall hantera dessa yttre hot har parterna i näringen valt att gå i försvarsställning och föra en ensidig debatt och ett krig på hemmaplan. Parterna försöker att få oss att tro att det är logik och vetenskap som styr deras handlande men ofta handlar det enbart om åsikter baserade på ideologi. Detta sammanhänger också med den gamla traditionen i näringen att ha starka åsiktskorridorer och vara tyst i känsliga frågor. Det finns bara plats för en åsikt i taget med inslag av enögdhet och självgodhet. Det finns också risker för de individer som avviker från flocken i åsiktskorridoren. Man skall lägga sig som en platt sill i mittfåran av åsiktskorridoren annars är man paria.

Politikerna har som uppgift att sätta nya ramar när förutsättningarna förändras men det framstår allt oftare som att politikerna är maktlösa vad gäller de stora samhällsförändringarna. Svensk politik har aldrig varit särskilt spirituell och mot bakgrund av hanteringen av det nationella skogsprogrammet och skogspolitiken kan man bara konstatera att politiken nu är mer än lovligt torftig.

I det följande skall jag ta upp några aspekter som är direkt knutna till dagordningen av dagens debattämnen.

Avsättningar av skogsmark

Vi stoppar undan skogsmark av olika skäl. Det kan vara pga biodiversitet, biotoper, kulturskäl, rekreation- och turismskäl, etc. och följande diskussion gäller dessa avsättningar generellt. Vi har haft en radda av regeringar som skrivit på internationella antaganden om 'att 20% av Sveriges skog skall skyddas och bevaras'. Men det finns ingen samsyn om vad detta innebär i form av vilka skogar som skall avsättas, hur mycket som vilar på staten och hur staten ersätter ekonomiskt, och hur och vad skall sektorn skydda. Avsättningspolitiken är mer än låghalt. Dessutom råder det kaos över hur mycket vi verkligen har avsatt. Staten hävdar att det är 3% som är formellt skyddad utanför fjällområdena. Näringen hävdar att det är 30% med frivilliga avsättningar. Bolagen lägger ut sina frivilligt skyddade områden på websidan www.skyddadskog.se medan skogsägarrörelsen mörkar sina data. Vi har nu haft tuppfäktning över hur mycket som är skyddat under många år och är det inte dags att Minister Bucht och Skogsstyrelsen gör något åt detta och tar fram transparanta data. Vi förtjänar inte att kalla oss en betydande skogsnation om vi inte kan visa på trovärdiga data om hur mycket skog vi verkligen skyddar.

Jag har jämfört Centraleuropa (CE = Österrike och alla länder som gränsar till Österrike) med Sverige. CE har nästan 20 ggr större population än Sverige. CE har 16 ggr fler invånare/km² som bor på landsbygden. Sverige har 16 ggr mer skog per invånare. Sverige har nästan 2.5 ggr mer skogsmark som är undantagen från all avverkning i jämförelse med CE enligt internationell statistik. CE har totalt ca 5 miljoner ha mer skogsmark än Sverige. Det finns förvisso restriktioner på avverkningarna (utan att vara totalförbud) i betydligt större utsträckning i CE. Men den intressanta jämförelsen är skillnaden i arealer med totalt förbud mot avverkning.

Är det så att vi har ett alltför stelt avsättningssystem i Sverige med antingen totalförbud på avverkning eller fullskalig produktionsskog (svart eller vitt)? Skulle vi inte ha avsättningsformer med gradienter i avverkningarna? Är detta inte mer relevant än att låsa in områden och sedan kasta bort nyckeln? Erfarenheterna från CE är att områden som avsatts för särskilda syften har oftast inte haft möjlighet att möta de värden/funktioner som de ursprungligen avsattes för om de inte sköts. Huvuddelen av de områden som haft avverkningsförbud har man tvingats klassificera om till områden med restriktioner på avverkningarna för att nå de mål de avsattes för en gång i tiden. Således naturen vill något annat än vad människan vill om områdena lämnas utan skötsel.

Är det inte dags att vi i Sverige gör en utvärdering av alla de olika områden vi avsatt och undantagit från avverkning med avseende på hur de uppnår de mål som gällde vid avsättningstillfället? Jag är av uppfattningen att en betydande del av de avsatta områdena måste skötas/avverkas på något sätt om de skall kunna upprätthålla de funktioner de avsattes för en gång i tiden.

Tjänstemannaväldet

Det är onekligen så att tjänstemän och framför allt jurister i olika myndigheter har fått växande makt under de senaste decennierna vad gäller skogsnäringens skötsel. Politiska beslut har flyttats till myndigheterna. Men man skall också komma ihåg att regeringen styr mer och mer med regeringsbrev som är luddiga och ibland rena snömoset och då är det inte lätt för myndigheterna att omsätta detta i praktiken. Politikerna slår ifrån sig med 'det var aldrig meningen att det skulle bli så här när vi beslutade i frågan' Detta är ett misslyckande för den högt prisade Svenska Modellen för förvaltning som har små

departement men stora verkställande myndigheter. De senare har nu också fått rollen att vara policybildande. Man sitter därmed på två stolar. Politikerna är demokratiskt tillsatta men har nu mindre makt medan tjänstemän i departement och myndigheter har fått mer makt men de är inte demokratiskt tillsatta. Den svenska förvaltningsmodellen haltar men det passar kanske dagens generation av politiker som mycket har egenskapen av att försöka nå rampljuset genom inbrott i politiken och blåsa upp sitt personliga varumärke innan man skuttar till näringslivet. Vi behöver revidera vår förvaltningsmodell och få politiker som tar ansvar och återtar makten från tjänstemännen.

Nyckelbiotoper

I skrivningarna vad gäller standards för både PEFC och FSC står att nyckelbiotoper skall undantas från avverkning. Både storskogsbruket och skogsägarrörelsen har frivilligt skrivit in detta i dessa certifieringssystem, som är marknadsinstrument för att tala om för kunden att man säljer hållbara produkter. Skogsstyrelsen kräver inte några generella avverkningsförbud i nyckelbiotoperna utan kräver att man skall värna desamma. Nu när det kommer fram mer kunskap om nyckelbiotoperna (och större arealer) vill näringen inte vara med längre utan anfaller de som genererar den nya kunskapen istället för att erkänna att man gjorde ett strategiskt misstag när man skrev in ett generellt avverkningsförbud i certifieringssystemen en gång i tiden. Neringen sitter på pottkanten med en ökande areal av nyckelbiotoper och svårigheten att ändra i certifieringssystemen utan tappat förtroende på marknaderna. Men om näringen skall vara trovärdig måste man vara öppen med att det är näringen själv som satt sig på denna pottkant.

Produktionsmål

Det finns miljömål vad gäller miljöaspekterna i skogsvårdslagen men det finns inte motsvarande produktionsmål. Skogsstyrelsen och näringen driver sedan en tid tillbaka behovet av att tillskapa produktionsmål då miljö – och produktionsmålen skall vara likvärdiga enligt lagen. Det talas om avsevärt högre produktion och avverkning än dagens nivå (i linje med det utkast som föreligger om det nationella programmet). Processen för dessa produktionsmål tycks sakna analyser av vad detta virke skall användas till, dess lönsamhet och vem som skall betala för kalaset. Utan dessa analyser är frågan om produktionsmål mest nys. Hur skall man kunna sätta produktionsmål så länge vi inte har någon fungerande tillämpning av vad som menas med uthålligt skogsbruk?

Dessutom visar de få oberoende utvärderingar av hur vi idag implementerar de jämställda politiska målen i praktiken kanske inte är så värst jämställda. Beland Lindahl et al (2017) drar slutsatsen att svensk skogspolitik kan rubriceras som *mer av allting* och att man försöker att uppnå detta genom att utvidga och omfatta nya uthållighetsaspekter genom s.k. ekologisk modernisering, dvs att genom ökad produktion skall man också få förbättring av övriga uthållighetsaspekter. Författarna visar på att vi inte lyckats med detta pga svaga politiker för implementeringen och vi hanterar inte trade-offs i konfliktsituationer utan då följer vi det traditionella konceptet med prioritet på virkesproduktion och ekonomiska dimensioner. Beland Lindahl et al drar slutsatsen att den nuvarande svenska skogsmodellen, trots ambitionen om likställda mål, fortfarande domineras av virkesproduktion och ekonomiska dimensioner. Klarar vi inte balanseringen (ett uthålligt skogsbruk) av målen med dagens avverkningsnivå hur skall vi klara den vid dubbelt så stora avverkningar?

Klimat, kolbalanser och utsläppskrediter

Det finns, förenklat, två huvudspår vad gäller skogens roll i klimatet och dessa spår tycks aldrig mötas. Det ena spåret, som stöds av näringen, vissa politikerkretsar och tydligen den i debatten dominerande delen av skogsfakulteten på SLU, är att öka intensiteten i skogsskötseln med ökad tillväxt och ökad avverkning som resultat. Den ökade tillväxten binder mer CO₂ och den ökade avverkningen kan användas för att substituera fossilbaserade produkter, biobränsle och mer trä i byggnation.

Det andra huvudspåret, som företräds av huvudsakligen ekologer på olika universitet (och KVA), vissa politikerkretsar och olika miljöorganisationer, är att man skall bevara den gamla skogen som lagrar mycket kol. Man påpekar att skälet till skogens nuvarande positiva kolbalans är att vi har avverkat mindre än den årliga tillväxten under en längre tid.

Vem har rätt? Ja, det är frågan. Det är ganska lätt att visa på att en ökad tillväxt kommer att binda mer kol och en ökad substitution av fossilbaserade produkter ger ökad kolbindning.

Nu hävdar motsidan att biomassa för energiändamål är inte klimatneutralt som det andra huvudspåret hävdar. Man menar också att det är lång återbetalningstid av kolskulden vid förbränning av biomassa. Och det faktum att de mesta av det avverkade virket används till kort-livade industriella produkter och bio-energin har lägre energitäthet leder till att emissionerna kommer att öka i det första huvudspåret med ökad tillväxt och ökade avverkningar.

Det finns ett antal livscykelanalyser med avseende på papprets kolbalanser som hävdar att papper har betydande nettoemissioner och att det på global nivå motsvarar för 7% av de globala emissionerna av CO₂ och att de är större än de globala emissionerna från flyg, större än emissionerna vid den kemiska produktionen, större än emissionerna vid olje- och gasproduktion, etc. Dessa analyser hävdar att 70–80% av skogsindustrins produkter är kortlivade (ett år och mindre) och de orsakar nettoemissioner som vida överträffar den ökade bindningen i långlivade produkter såsom trä i byggnationer.

Nuläget i debatten om kolbalansen vid kontinuitetsskogsbruk versus hyggesskogsbruk tycks vara att det inte föreligger någon större skillnad. Nu blir debatten inte enklare genom att tunga forskningsföreträdare som agiterar för huvudspåret med ökad tillväxt och ökad avverkning helt plötsligt säger 'i ett perspektiv av 70–100 år är det bäst att inte avverka alls och istället låta träden stå och fånga koldioxid'. Kanske man kan tolka det som att forskarna nu säger att man skall överhålla produktionsskog så länge som möjligt för att få maximal kollagring. Detta översätts av näring och politiker till 'att forskarna konstaterar att det är smart att på kort sikt (en manslängd!) lämna skogen orörd istället för att avverka'. Förvirringen är total. Det blir ändå bättre i det följande.

Båda huvudspåren behandlar markkolet styvmoderligt. Vi kan inte markkolets dynamik tillräckligt väl och skattningar av markens emissioner är behäftade med en osäkerhet av storleksordningen plus/minus 100% och det är i marken vi har det mesta kolet.

Professor Christian Körner, Basel, som jag betraktar som en av de kunnigaste rörande skogens kolbalanser, har visat genom experimentella mätningar i fält att den absolut viktigaste faktorn för att uppskatta kolbalansen är näringsförhållandena där träden växer och att nummer två är fuktighetsförhållandena på växtplatsen och att det finns ett betydande utbyte av kol mellan träden. Inga av våra modeller eller beräkningsscheman omsluter dessa faktorer.

Det verkar som om att om vi vill visa på skogens stora positiva effekt på växthusgasbalansen i atmosfären så kan vi visa på detta men om vi vill visa på skogens negativa inverkan på klimatet så kan vi också göra detta. Allt med stöd av tillgänglig forskning.

Det är anmärkningsvärt att vi låter skogens klimatroll så hårt styra skogspolitiken internationellt och nationellt (och det nationella skogsprogrammet) i dagsläget med den aktuella kunskapsbilden (eller bristen på en konsistent kunskapsbild).

Vi måste snarast sluta med tuppfäkningen om skogens växthusgasbalans, och under neutralt ledarskap, få fram en så konsistent kunskapsbild som möjligt över skogens roll i denna balans och därmed finna en riktig väg för skogens roll för det framtida klimatet. Annars kör vi i diket.

Äganderätten

Generellt har den privata äganderätten varit en avgörande faktor till att vi nått så långt i samhällsutvecklingen som vi gjort. Utan den hade vi förmodligen varit kvar på grottstadiet. Vi kan observera att i länder där man slagit ut skyddet av och äganderätten har samhället degenererat eller hamnat i kaos. Hoten om äganderättsinskränkningar för skogsägaren har hopat sig de senaste åren, vilket har resulterat i en hätsk debatt från skogsägarsidan. Trots alla hot om möjliga inskränkningar i äganderätten så skaver den hätska debatten. Den är ensidigt inriktad på de rättigheter som följer med äganderätten. Men med äganderätten följer också skyldigheter till samhället och dessa utelämnas konsekvent i debatten från skogsägar-sidan. Jag råkade vara i Dublin för ett antal veckor sedan när President Clinton fick sitt pris för hans roll i Good Friday Agreement som stoppade de blodiga konflikterna på Irland. Han sade bl.a. i sitt inspirerande tal 'You do not have to give up your tribe identity to respect the larger humanity'. Det är den andan som saknas i dagens debatt om äganderätten i skogen.

Dessutom undrar jag hur representativ den hårda och ensidiga debatten är från skogsägarrörelsen. Vi har ca 330 000 enskilda skogsägare i landet varav ca 220 000 bor på fastigheten och totalt 38% är kvinnor. De äger ca 11.5 miljon ha skogsmark, vilket utgör knappt hälften av landets totala skogsmarksareal. Ungefär 110 000 är medlemmar i skogsägareföreningar och det är dessas intressen som förs fram i debatten idag. Vem representerar de övriga 220 000 skogsägarna och var står de i debatten?

Medlemmarna i skogsägareföreningarna domineras förmodligen av de större markägarna. Jeannette Eggers (2017) visar i sin avhandling att ju större fastighet, ju viktigare är den ekonomiska inriktningen och dess avkastning.

Swedbank, Sparbankerna och LRF Konsult publicerar årligen sedan lång tid tillbaka Skogsbarometern, vilken redovisar skogsägarnas uppfattningar och förväntningar. Man redovisar bl.a. frågan 'Vad betyder mest i Ditt skogsägande?'. Definitionsmässigt är denna frågeställning konsistent i Skogsbarometern sedan 2010. Jag har räknat ut de genomsnittliga resultaten för perioderna 2010–2015 respektive 2016-2017.

	Rekreation och jakt	Känslan av att äga skog	God avkastning	God investering	Vet ej
2010-2015	14%	36%	11%	36%	3%
2016-2017	18%	39%	8%	32%	3%

Livsstilsägandet (rekreation och jakt samt känslan av att äga skog) dominerar över levebrödsägandet (god avkastning och investering) för hela perioden och har ökat över

tiden. I den senare perioden är livsstilsägandet 57% och levebrödsägandet 40%. Det är således den ekonomiska inriktningen som dominerar för ca 130 000 skogsägare.

I dagarna har resultatet om ägande och nyttjande i det enskilda skogsbruket presenterats för två fallstudier inom det s.k. PLURAL-projektet (Keskitalo i Palgrave/Macmillan, 2018). Studien visar att markägarna nu balanserar ekologiska-, produktionsorienterade- och sociala värden i allt större utsträckning och man drar slutsatsen att skogsägandet är nu mer en fråga om livsstil än levebröd.

Frågan är hur dessa ca 200 000 skogsägare med livsstilsägande blir hörda och vem representerar dessa i debatten?

Debatten i skogen behöver börja om från början under nya premisser där parterna respekterar varandras argument och anammar de utmaningar som ligger i dessa. Det är därför jag uppmanar parterna att under de kommande veckorna läsa Thomas Eriksons (2017) bok 'Omgiven av Idioter. Hur man förstår dem som inte går att förstå' och 'The Debunking Handbook' av John Cook och Stephan Lewandowsky (2012). Det viktiga är inte vad folk tycker, säger och tänker utan hur de tänker. Tricket är att förstå vad som ligger under ytan.

Debatten är ett mycket viktigt och nödvändigt verktyg för att föra skogsnäringen framåt. Dagens debatt stjälper mer än hjälper i detta avseende.

10. Jägmästarutbildningen under isen: 'SLU:s styrelse och skogsfakultet SLUkhål'

Skogsnäringens långsiktiga framtid avgörs till stor del om vi kan rekrytera de rätta och mycket välutbildade kompetenser till skogsnäringens olika värdekedjor.

Jägmästarutbildningen har varit en viktig komponent i utvecklingen av svensk skogsnäring. Den har inte bara levererat skogsförvaltare utan också prominenta industriledare till näringen.

'Vad är det som har gått så katastrofalt snett med den högre skogliga utbildningen vid SLU?' Det var en fråga jag fick vid IUFRO:s 125 års konferens i Freiburg för en tid sedan. Frågan ställdes av den finske projektledaren för IUFRO:s Task Force 'Global Outlook on Forest Education'. Han var märkbart tagen av de resultat de fått fram rörande Sverige och SLU.

Det har varit darrigt en längre tid med jägmästarutbildningen. I samband med att huvuddelen av utbildningen koncentrerades till Umeå har det varit lägre antal sökanden. Man försökte 1996 att lösa problemet med att ta bort den specialiserade jägmästarutbildningen och inrätta en allmän skoglig utbildning som på vilket universitet som helst. Men problemen fortsatte och omkring 2000 nådde det en kulmen, man fick inte tillräckligt med sökande så man kunde fylla de tillgängliga platserna på utbildningen, så 2002 skiftade man tillbaka till jägmästarutbildningen. Men problemen fortsatte och 2015 kunde man bara fylla 63 av tillgängliga 80 platser.

Studentkåren gjorde så sent som 2016 en utvärdering av jägmästarutbildningen. Man konstaterade att:

- utbildningen var inte relevant för arbetsmarknadens krav, den hade inte följt med tidens utveckling
- det finns inget klart uttalat mål med utbildningen

- utbildningen har inte genomgått den modernisering som övriga samhället genomgått
- jägmästarens roll har förändrats dramatiskt men utbildningen ligger kvar i den gamla rollen och bristen på samhällsvetenskap är stor
- utbildningen av jägmästare har inte prioriterats av universitetet

IUFRO:s Task Force har intervjuat tidigare studenter som varit ute i arbetslivet 3-4 år och som utvärderat utbildningen med detta perspektiv. Man kommer till slutsatsen att utbildningen fallerar vad gäller:

- kunskap om skogssektorn
- affärsekonomi
- mänskliga beteende och relationer i samhället
- kommunikation
- lagar och förordningar
- ledarskap och management

Det är högst anmärkningsvärt att man inte har kunskap om sin egen sektor från en utbildning på ett fackuniversitet. Men det är föga förvånade då SLU succesivt avlövats och avvecklat de institutioner som tidigare gav denna nödvändiga helhetskunskap om sektorn i de tillämpade ämnena såsom skogsskötsel, skogsteknik, skogsekonomi, virkeslära. Dessa resurser har istället systematiskt förts över till grundläggande ämnen. Varför har vi ett tillämpat universitet överhuvudtaget med en sådan strategi? Det är relevant i denna situation att citera George Bernard Shaw: 'the specialist knows more and more about less and less and finally knows everything about nothing'. Det är uppenbart att helhetssynen på näringen och effekterna av samhällsförändringarna saknas i utbildningen i en tid då komplexiteten och transformationer i det globala samhället sker exponentiellt och utmaningarna ropar på helhetslösningar.

Det är tydligt att jägmästarutbildningen inte förser näringslivet med de kompetenser som behövs. Det utgör ett allvarligt hinder för utvecklingen av näringen och samhället och som på sikt gör att näringen inte förmår att vara konkurrenskraftig. Fortsätter denna utveckling kommer näringslivet att vända sig till andra, vad man anser, mer lämpade utbildningar och jägmästarutbildningen kommer att bli överflödig.

Det är nästan skandalartat att SLU:s styrelse och skogsfakultet har låtit det gå så här långt och att man suttit på händerna under en alltför lång tid. Man kan fråga sig om det varit en medveten strategi att driva jägmästarutbildningen mot sottdöden för att kunna lämpa över utbildningen till något annat universitet. Det är hög tid att SLU:s styrelse sätter ned foten och prioritet på jägmästarutbildningen och skapar en tidsenlig, relevant och spännande utbildning. Då kommer studenterna. Det är inte rimligt att tillämpade universitet skall stöpas i samma form som allmänna universitet då de skall leverera breda utbildningar till näringslivet.

11. Slutdestination

Vi står inför stora utmaningar i skogsnäringen även om det just nu ser väldigt ljust ut. Här är några axplock över vad skogsnäringen måste hantera.

Världsbanksgruppen har i dagarna (januari, 2018) släppt sin flaggskeppsrapport om 'Global Economic Prospects' och säger att den globala tillväxtpotentialen är begränsad och att världsekonomin kommer att gå in i en lång stagnation runt hörnet. Detta beror på demografiska faktorer, att vi haft bristande investeringar, produktivitetstillväxten har

minskat, skärpta monetära politiker, ökad protektionism och minskad världshandel. Banken säger 'världsekonomin utmanas av en medioker framtid'.

Har vi ett Kina syndrom? Kinas tillväxt har blivit mer och mer beroende av krediter. Skuldandelen i relation to BNP har ökat med 100% de senaste 10 åren. Näringslivet utanför finanssektorn har en extremt hög skuldsättning. Byggnadssektorn är ständigt under luppen med respekt to en finansbubbla. Även hushållens ekonomi börjar att bli ansträngd pga hög skuldsättning.

Med den ökade geopolitiseringen med ambitionen att skaffa sig större makt har demokratiseringen hamnat i kris.

Vi ser slutet på den industriella ekonomin närma sig. Den digitala framtiden tillsammans med 3/4D produktionen kommer förmodligen att bli lika omvälvande som den industriella revolutionen en gång i tiden. Att fem av världens tio högst värderade företag idag är digitala ger oss en fingervisning om vad som är på gång.

Världen kommer inte att invänta att Sverige förbereder sig för att tackla dessa utmaningar utan den rullar på i ett ökat tempo med ökad komplexitet. Globaliseringen har ändrat skepnad men den kommer att intensifieras. De globala utländska investeringarna har ökat från \$103 triljoner 2007 till \$132 triljoner 2016. Det är nu betydligt fler länder involverade i de utländska investeringarna än vad det var tidigare och utvecklingsländerna har dubblat sin andel sedan 2007 och är nu väl anslutna till den globala finansvärlden. Det har nu tillkommit en ny dimension till globaliseringsdimensionen och det är den geopolitiska. Nu tävlar länderna om makten i världen och det gör man bl.a. genom ökade investeringar i olika delar av världen och vi ser helt nya finanscentra växa fram i olika delar av världen. Snart är de traditionella centren i Väst överkörda. Allt detta kommer att ändra på rådande produktions- och handelsstrukturer.

Globaliseringen tillsammans med förutsedda teknologiska utvecklingar kommer att reducera de *komparativa fördelarna hos de sakta växande boreala skogarna till fördel för snabbväxande plantager på södra halvklotet.*

Miljöorganisationerna Skydda Skogen och Robin Wood har aktivt agerat att få ett 70-tal importörer av svenska skogsprodukter runt om i Europa att skriva brev till regeringen, Skogsstyrelsen och bolagen, i vilket de kräver ett mer hållbart svenskt skogsbruk. Man vill skydda skog med höga naturvärden och om detta inte sker överväger man att avstå från handel med svenska skogsprodukter.

Jag känner igen detta. Jag har under många år, i olika etapper, arbetat i och med förändringen av den kanadensiska skogsnäringen. Miljöorganisationerna där drev under lång tid och lyckosamt (med delvis relevanta och delvis felaktiga argument) kampanjen 'Don't buy Canadian' med de stora kunderna av skogsprodukter. Skogsindustrierna nådde en smärtgräns när industrins image och marknad började svikta i USA. Industrin satte sig i seriösa förhandlingar med miljöorganisationerna, vilket ledde till 'The Boreal Agreement'.

Därför tror jag att detta första utspel från miljöorganisationerna med svenska skogsprodukters marknader är bara början på en längre resa.

Det är av yttersta vikt, som jag hävdar ett otal gånger tidigare i olika sammanhang, att regeringen, det nationella skogsprogrammet och näringens intressenter utvecklar och tillämpar en politik och *koncept på uthålligt skogsbruk som är accepterad hos våra slutkunder på olika marknader.* Annars kommer vi att få avsättningsproblem längre fram längs vägen. Detta är *ett första ramvillkor för svensk skogsnäringens hållbara utveckling.*

Det verkar som olika observatörer av näringen nu börjar inse vart vi är på väg i detta avseende. Leif Öster, krönikör i Land, skriver december 1, 2017 'svenskt skogsbruk måste vara legitimt hos slutkunden, vad vi skogsägare själva anser om svenskt skogsbruks förträfflighet betyder mindre än kundens uppfattning'. Pär Fornling, ledarskribent i Land, skriver december 1, 2017 'vad som är rätt eller fel i tro och värderingar är en vanskelig fråga men skogsbruket bör ägna mycket tankemöda åt att fundera över vad som är på gång. Människan i harmoni med den brukade skogen med allt vad det innebär måste lyftas fram – skogens sociala värden har hamnat på undantag'. Anna Stjernström, krönikör i Land, skriver december 8, 2017 'det gäller att hitta balansen mellan olika mål och intressen. Detta är en övertygelse som långt ifrån delas av alla i näringen. Ömsesidigt samförstånd om skogen är mycket provocerande'. PM Nilsson, ledarskribent i industrins husorgan Dagens Industri, skriver november 26, 2017 'skogsnäringen har inte tidsandan på sin sida. Det är känsligt och man talar inte om det. Sverige måste agera smart genom att inte blockera globala strävanden om skogen bl.a. genom att skapa en marknad för orörd skog'. Lepikko understryker i en artikel i Skogen (2017) att skogens hjältar är de som sätter sig vid förhandlingsbordet.

Jag undrar om de gröna guldbyxornas gossar Löfven, Damberg och Bucht verkligen förstår budskapen. Eller om kolossen LRF med lillgossen Skogsägarna gör det.

Nyckelordet är värdeskapande. Politiker och näringen måste ha som en gemensam syn att skapa mer värde i näringen och nya värden för kunderna samt därmed stärka näringens internationella konkurrensförmåga. Detta måste ske genom att innovationer lyckosamt tas till marknaderna, att samarbeta intensivt med nya partners utanför den traditionella näringen, genom att utveckla helt nya affärsmodeller och en transformerad förvaltning som tar fram den *Nya Svenska Skogsmodellen*. Detta är ramvillkor två för en uthållig skogsnäring.

Lönsamheten för skogsbruket måste säkras. Kan inte lönsamheten i skogsbruket (oberoende av ägarmål) upprätthållas i kommer det inte att ske någon utveckling av sektorn. Skogsbruket får kontinuerligt nya samhällsfunktioner att uppfylla och alla naggar på lönsamheten och staten har inte råd att kompensera skogsbruket för dessa samhällsfunktioner. Kan inte lönsamheten hållas uppe kan skogsbruket inte heller bidra till dessa nya samhällsfunktioner. Därför är det så viktigt att ramvillkor två uppfylls så att även detta *tredje ramvillkor* kan uppfyllas.

Vi kommer att genomgå en dramatisk transformation av den globala skogssektorn som kommer att styras av hur väl vi lyckas ta innovationer till lyckosamma marknadsprodukter, av hur man lyckas rekrytera de smartaste talangerna till näringen och av hur väl vi lyckas tillskapa marknadsförträfflighet. Under dessa förutsättningar behöver svensk skogsnäring arroganta visioner och visionärer för att vara uthållig i bred bemärkelse på sikt och business-as-anno-dazumal strategier är tabu. Det gäller att lämna dagens huvudbudskap från näringen och politiker 'enbart med ökad volymproduktion kan vi skapa en gyllene framtid för svensk skogsnäring'.

Vi har således nått slutdestinationen på vår resa som följt de spår som lagts ned under en lång tid tidigare i svensk skogsnäring. I verkligheten stannar ju inte tåget på vår slutdestination utan fortsätter mot nya destinationer på nya spår. Vår resa har visat att vi inte kommer att nå dessa nya destinationer genom att följa redan utlagda spår. Vi måste bygga nya spår och det är en utmaning och ett tungt och kostsamt arbete och kräver ett starkt ledarskap. Vilka är dessa nya spårdragningar? Kommer detta ledarskap av de nya spåren att komma från regeringen eller näringen eller forskarsamhället eller civilsamhället eller kommer de nya spårdragningarna att tyna bort?